

Gunnar Hoydal, rithöfundur:

Dirvið og hugurinn

"Alt er blivið öðrvísi. Fyri 10 árum síðani bar alt til. Tað er so stutt síðani, og knapp-liga er alt broytt, sum búðu vit í heilt øðrum havi á heilt aðrari klótu", segði Gunnar Hoydal m.a. í røðuni, sum hann helt í Norðurlandahúsinum í samband við at stovnurin fylti 10 ár

Vit vakna um morgunin og hyggja út gjøgnum vindeygad. Tað, ið sæst fyri svøvnskrúvum, so hava húsinu somu litir sum í gjár, grasið grønast, og fuglarnir flúgva akkurat sum vant uppi yvir tromini vestanfyri.

Kortini er alt öðrvísi, meira doyvt, meira slotandi. Børnini ansa sær, tá ið tey fara um vegin, sjálvu um tað er blivið rúmligari millum bilarnar. Nú koyra eisini mannfólk við vørurum í handlunum, og teir geva sær stundir at venda vørnum við og lesa prísir, áðrenn teir leggja teir niður í stálneit. Tað hendir seg enná, at teir seta sær aftur á hillarnar, kann tað verða gjørt uttan at nakar varnast.

Alt er blivið öðrvísi. Fyri 10 árum síðani bar alt til. Tað er so stutt síðani, og knappliga er alt broytt, sum búðu vit í heilt øðrum havi á heilt aðrari klótu.

Tá sóu vit ein nýggjan sjónarring lata seg upp. Frá tí eintáttaða bandinum í ein landssýnning kundu nú onnur beinleidis bond fáast í allar ættir. Vit kundu tá kaga uttan um okkum við nakað væl av sjálvkenndu, og viðhvørt bóru vit okkum fáfongd saman við onnur einslig lond, ið vóru farin ikki heilt so væl sum vit. Okkara fiskiskapur á teimum víðu høvnum og serliga undir Grønlandi høvdu víst øðrum á leið, eitt ævintýr av dirvi og dugnaskapi hevði tað verið. Og søgan um okkara grannar fyri sunnan varð ofta havd á lofti sum eitt dømi, hvussu illa alt kundi fara, litu vit ikki á eigna meg, og lótu vit tað til fremmandar at taka avgerðir og standa fyri. Úrslitið sást beinanvegin: Afturgongd, órøkt, mistreyti.

Fyri í ár, nú 10 ár seinni, kom higar vitjan úr Lerwick. Hetta vóru væl í-lætnir handilsmenn í oljuvinnuni, og teir komu av sínum eintingum at bjóða fram hetlendska hjálp og serkunnleika. Teir kundu siga frá framgongd í búskapi, fólkaflyting til landið og stórum virksemi í øllum samfelagnum, eisini í fólksins mentan. Og okkara læringar í Grønlandi hava nú nýliga latið okkum vita alment, at teir hava samkenslu við okkum og vilja lata okkum figgarliga og umsitingarliga vegleiðing, um so er.

Vit eru ikki væl við samfelagið í lótu. Vit eru ikki væl við okkara sjálvs-virðing, og vit noyðast at vera rettiliga ør, skulu vit varðveita okkara sálarnið í hesum tíðum. Vit verða álopini hvønn dag av iðran og ivi: Hvi fór alt so illa, hvussu komu vit so av leið, at vit nú fyri egnar læntar pengar hava latið allar tær týðandi avgerðir í landinum til eina nevnd í Keypmannahavn og ein banka 1500 km higan? Tað verður tosað um monopol og móðurfelag og um skjóta sanering. Kanska eru tað ikki bara pengarnir, sum eiga at sanerast, kanska er tað øll okkara sjálvsmynd.

Fiskurin er farin frá okkum. Lívið í sjónum tykist at ganga aðrari leið, men fyrst og fremst hava vit okkara egna grammheit at krevja til svárs. Tá ið londini settu hegn uttan um seg við við-um fiskimarkum, gjørdist tilfeingið í sjónum endaligt og tað bar til at meta

um úrdráttin. Men uppi á landi tyktist einki mark vera fyri tilfeinginum. Stuðulsskipanir og vinningshugur og almenn veðhald sendu í heilum nýggj skip avstað við útgerð, ið kundi siggja og lurtu og snodda seg fram gjøgnum sjógvin, og sum kundi taka alt livandi, ið fyri var.

Vit hava meira enn so høyrð um tær djørvu spekulátiónirnar, sum stóru peningafyrirtekurnar hava tikið sær fyri aðrastaðni í heiminum, og okkara tøl eru kanska smá, verða tey borin saman við milljarðir, sum ein Gøtubanki ella ein Hafnia Forsikring hava mist eftir einum ári. Men okkara spekulátión snúði seg ikki bara um ta uppgjördu vørna, sum pengarnir eru, hon snúði seg um alt okkara tilverustaði. Nú hav-ið er fiskað niður, hava vit eisini niður-fiskað okkum sjálv, okkara æru, okkara sjálvsvirðing.

Pengarnir hava lokkað okkum, tann skjóti vinningurin, tey stóru tøluni. Sum í einum rúsi sóu vit, at hógv og skil ferdu til einki, uttan bara at aðrir fóru avstað við vinninginum, og við teimum nýggju fyrmyndunum úr fylgisveinum og við ágrytna tilstúðninginum frá altjóða lánveitarum tók tann nýggja tíðin at brøla á veginum, suða í blóðinum og glinta sum iskubbar í whiskeygløstunum. Vit gloymdu, hvar vit vóru, og hvaðani vit komu.

Kortini var eitt øki, sum ongantíð slapp at verða umroknað til pengar. Mentunarekið, í øllum førum um vit her avmarka okkum til okkara listaligu mentan. Her vóru vit varð av okkara týðningarmesta fyrimuni, sum er sjálv stóddin. Her er so smátt, her eru so fá fólk og so lítil búskapur, at markaðurin, sum annars hevur sigrað allastaðni, ongantíð hevur fingið klørnar fastar. Markaðurin hevur ikki so frægt sum varnast okkum á síni leið um heim, vit eru sloppin undan. Á hesum einu økinum hevur hugurin rátt einsamallur, forvitnið og longsilin. Her eru allar tímarnir og dagarnir, sum ikki verða gjørdir upp í kostnaði og vinningi, og her er tann hjartasláttur, sum skal bjarga okkum upp úr skriðuni aftur.

Vit vita inni í okkum sjálvum, at pengar eru bara ein vøra, allur heimurin veit tað. Allur heimurin veit eisini, at framkomna vápnid hjá pengunum, tann skiftandi rentan, er tann stóri oyðarin og týðarin, bæðil, sum hægir limirnar av teimum ólukkuliga, ein fyri og annan eftir. Rentan av veittum lánum, tað er hon, sum leiðir ríkidømið í náttúruni og arbeiðið hjá teimum mongu hondun-um frá teimum rænda yvir í væl vardu kjallarnar hjá teimum ríku. Kemur ikki nóg mikið inn frá teimum fátækum til ovurnýtsluna hjá teimum ríku, kunnu tær stóru alheimsfyrirtekurnar so lætt sum einki snara tummilskrúvum á rentunum, meðan fólkavaldin tignini játta meira í stuðli til menningarhjálp og hungursneyð, nú her, nú har.

Samstundis vita vit, at vit hava eitt tak at sova undir, hava vit nóg mikið fyri mat og klæði, so er kenslan tað

virðismesta, vit eiga, sjálvur eldurin í tilvitskuni. Ikki upplivingar, tær eiga vit nóg nógv, hvør teirra varir nú minni enn tveir minuttir, siga teir elektronisku fjölmiðlarnir okkum, men kenslur, leitandi og skapandi kenslur.

Hesa livsneyðugu kensluna hevur Norðurlandahúsið verið uppi í at geva okkum hesi seinastu 10 árin. Vit hoyra, gamani, at Norðurland er bara eitt eiti, og at hesi lond kunnu ikki seast um alt

tað, sum hevur nakað upp á seg, búskap, verju, trygd, og tí halda seg til mentanina. Men mentanin er tað, sum hevur mest at siga av øllum, samkensla er grundin sjálv.

Vit kunnu hava verið ójovn á máli um hetta húsið, um hetta tiltakið ella hina ætlanina. Kanska varð ikki nóg mikið gjørt her, kanska átti at verið rúm fyri hesum hugskotinum, sum varð sýtt. Sluppu føroyskir myndugleikar ov lætt undan sínum skyldum, úr at húsið kom, høvdu vit í dag havt eitt landsleikhús, var hetta húsið ikki til? Alt hetta hevur kortini lítið upp á seg afturimóti tí veruleika, at vit sjálv, her í hesum landi, vóru ment at mynda gerandisdagin í hesum húsi og gjørdust tað sjálvsagda stóðind undir tí. Hetta álit høvdu vit ikki fult á okku sjálv fyri 10 árum síðani, tá ið summi tosaðu um henda norðurlandska UFO, ið hevði sett seg á eina troð uttan fyri hýin og mátti tjóðrast við smíðaðum drekahevdum niður á vøllin fyri ikki at fara á flog aftur við fyrsta høgættarstorminum.

Tað verður eisini sagt, at vanliga marglætið í teimum gyltu árunum, rakk niðan til hesa norðurlandsku gávuna. Soleiðis sum landið fekk stóran stuðning frá einum fjarløgðum donskum stat, soleiðis hevur eisini føroysk list og mentan ligið í einum flógum reiðri undir hesi stóru flagtekjuni, eitt vart og ábyrgdarleyst mentunarligt heimastýri.

Men munurin er sjónskur. Eingin hevur kunnað komið húsinum nær av álvara uttan at rinda við einum parti av sær sjálvum og uttan at gjalda aftur fyri teir møguleikar, sum húsið hevur givið. Og hetta seinasta megnartakið, sum nú er á pallinum her, hevur eina ferð fyri allar prógvað tað, sum hevur mest at siga av øllum: Vit taka ikki bara ímóti, vit eru eisini skaparar og gevarar.

Vit líkjast í lótu einum landi av glataðum kraddarum. Men innan í okkum hoyra vit framvegis tónleik, spelmenninir eru ivaleyst glataðir eisini, men teir hava givið seg burtur heilt öðrvísi enn teir kraddarar, ið nú hava latið

skuld sína til aðrar at gjalda. Skuldin hjá spelmenninum verður góldin við hugtøku, undran og ótta, hon er ein skuld av takksemi, eisini til hetta húsið, og hon hevur ikki tikið við teimum deyðuliga rentunum, sum grammheitin krevur. Hon hevur givið gleði av sær, eina djúpa virðing fyri felags arbeiði og ein natúrligan stoltleika, sum fyrr ella seinni kann rætta mistøkini, vit hava gjørt, og vinna á afturgongdini, sum nú er.

Vit hava fyrr verið fyri mótburði, og mótburður kann eisini bera móti øðrum leiðum. Hava vit í seinastuni verið eitt vánaligt dømi hjá teimum ríku og stóru, so latið okkum tey næstu árin gerast fryrdømi hjá teimum smáu. Við tí hugi, sum vit hava varðveitt hóast alt, og við tí kenslu, sum einastaðni, beint undir húðini, dukar í aldum sum blóðið ella sum havið sjálvt. Latið okkum tosa meira um veruleikar enn um moral, tá ið vit viðganga okkara syndir, men latið okkum duga at siggja, at bara við hjartanum kunnu vit vinna aftur okkara æru.

Alt er öðrvísi, og alt ber ikki til longur. Men fuglarnir flúgva sum fyrr. Tað grønkar, meðan vit ganga, sum føroyska orðið sigur. Og alt er enn komandi, sum tað stendur á nýsetta gravsteininum hjá tí stóra spelmanninum í kirkjugarðinum í Havn.